

TOPLUM DİLBİLİMİN TARİHSEL DİLBİLİME KATKILARI

GÜRAY KÖNİĞ *

GİRİŞ

Dilde değişme olgusu uzun yıllardanberi dilbiliminde önemli bir araştırma konusu olmuştur. Dilbiliminin bilimsel bir çerçevede gelişmesi de büyük ölçüde dil tarihi, dillerdeki değişmeler, dilin kaynağı gibi konuların araştırılmasının sonucudur. Dildeki değişme olgusuna ilginin eski Yunan ve Hint düşüncelerinde yer aldığı bilinmektedir. Ancak bugünkü anlamda tarihsel dilbilim çalışmaları 18. ve özellikle 19. yüzyılda Avrupa'da gelişmiştir. Bu gelişmenin odak noktası olan karşılaştırmalı metod dilin tabiatı ve diller arasındaki ilişkiler konularına açıklık getirmiştir. Dilbilimcilerin ve daha sonra da insanbilimcilerin dillerdeki tarihsel değişmeyi izleyerek yazdı metinlerin bulunmadığı ana dilleri yeniden kurmasını sağlamıştır.

Schleicher (1863) dillerin bilimsel incelemeye konu olabilecek nesnel, tarihsel birimler olarak görülmesinin önemini vurgulamıştır. Ona göre diller kullananlardan bağımsız olan sistemler olarak görülebilir. Dilin öğeleri kullanım ve işlevlerinden ayrı olarak yalnız dilsel olgular olarak incelenebilir. Dilin değişik yönleri birbirinden ayrı olarak ele alınarak ve tarihsel açıdan incelenerek dildeki değişimin kuralları ve genel süreçleri ortaya konabilir. Schleicher ve onun teorisini benimseyen Yenigramerciler dil davranışındaki ve özellikle ses değişmelerindeki düzeni ortaya koymayı amaçlamışlardır. 19. yüzyılın sonunda karşılaştırmalı metod'un tekniklerini geliştirerek yaptıkları çalışmalarla bu yöntemi dilde değişme olgusunu açıklayan en kuvvetli araç haline getirmişlerdir ¹.

(*) Yard. Doç. Dr., H.Ü. Edebiyat Fakültesi Bah Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.

(1) Genel bilgi için bkz: Lehmann 1973, Arlotto, 1972, vb.

Karşılaştırmalı metod özellikle Hint-Avrupa dillerindeki ses değişmelerinin düzeninin bulunmasında ve yazılı metinleri olmayan çok eski ana dillerin yeniden kurulmasında çok yararlı olmuştur. Dildeki değişmeyi konu alan ilk insanbilim araştırmalarında da karşılaştırmalı metodun teknikleri başarıyla kullanılmıştır. 20. yüzyılın başlarında bu methodan yararlanan bazı Amerikalı dilci ve insanbilimciler Kuzey Amerika'daki yerli dillerinden bazıları karşılaştırarak sınıflamışlardır².

Sapir'in dilsel insanbilimine olan katkılarının çoğu dildeki değişme konusundaki çalışmalarına dayanmaktadır. İnsanbilim alanında karşılaştırmalı metodun buluşlarına dayanan bir başka gelişme de Swadesh'in (1951) temel söz dağarcığı kavramı ve sözlük istatistiği metodudur. Swadesh akraba dillerdeki aynı kaynaktan gelen temel bazı sözcüklerin korunmasının bazı durumlarda bu diller arasındaki akrabalık derecesini saptamakta kullanılabileceğini ileri sürmüştür.

Karşılaştırmalı metod bazı yetersiz yönlerine rağmen tarihsel dilbilimin en önemli aracıdır, dilsel insanbilim araştırmalarında da çok yararlı olmuştur³. Ancak, son yıllarda özellikle dille uğraşan insanbilimciler dildeki değişme olgusunun nedenleri, süreçleri, ve özellikleri hakkında yeni yaklaşımlar öne sürmektedirler. Karşılaştırmalı metod geleneğinde dildeki değişme olgusu biçim, özellikle sesler açısından ele alınmaktaydı. Bu değişimin dilin kendi bünyesinden kaynaklandığı kabul ediliyordu. Örneğin, seslerdeki değişmelerin nedeni anlamsal öğelere değil, diğer ses süreçlerine, kurallarına, ya da dilin sistemindeki dilbilgisel birimlere dayanıyordu.

Dildeki değişme olgusuna bu yeni bakış açısı dilin yapısı ve değişme süreçleri konusundaki bazı yeni görüş ve kavramların gelişmesinin sonucudur. Blount ve Sanches (1977;2) bu yeni yaklaşımı dille ilgili araştırmalardaki şu önemli gelişmelere bağlamaktadırlar. (1) Dil kavramının genişlemesi, (2) Dildeki

(2) Bkz: F. Boas (1911), L. Bloomfield (1953).

(3) Karşılaştırmalı metod yoluyla yapılan yeniden kurmalarda akraba dillerdeki benzer biçimler karşılaştırılarak her dil ve ata dil için tek bir ses ya da biçim bulunmaktadır. Ancak, eski Hint-Avrupa dillerindeki bazı biçimlerin değişkenlik göstermesi bu dillerin tek bir lehçesi olmadığını göstermektedir. Karşılaştırmalı metodun zayıf yönü lehçe ayrılıklarını belirtecek bir yapıya sahip olmamasıdır. (Örnekler için bkz: Lehmann, 1968; 84)

değişkenliğin yeniden değerlendirilmesi, (3) Diller arasındaki etkileşimin incelenmesine karşı yeni bir ilginin doğması, (4) Dilin evrimi konusunun tekrar ele alınışı. Bu yaklaşımlardan ilk ikisi kavramlarla, diğer ikisi ise konuyla ilgilidir.

1. DİL KAVRAMININ GENİŞLEMESİ

Dilde değişme olgusuna yeni yaklaşımda en etkili olan gelişme dil kavramının genişlemesidir. Dil kavramının geleneksel salt dilsel yapı anlayışından çok daha geniş boyutlarda ele alınması doğrultusundaki görüş gittikçe yayılmaktadır.

Yapısal ve üretimsel dil teorileri homojen bir dil yapısı görüşüne dayanır. (Weinreich, Labov, ve Herzog, 1968; 104–119) Yeniagramercilerden H. Paul (1880) bireyin dilini toplumun dil kullanımından ayırarak kendisinden sonraki dilcilerin benimsediği bir ikilem yaratmıştır. Bu ikilem dildeki değişme incelemelerini de kuvvetle etkilemiştir. Paul'a göre dilbilimsel inceleme sahası bireyin dilidir (idyolekt); dildeki değişmeyi inceleme alanı ise bireyin ses etkinliğidir. Lehçeler aynı sesbirim sistemini paylaşan bireylerden oluşur. Böylece, lehçe değişmesi birlikte değişen idyolektler, lehçe ayırımı ise birbirinden ayrı yönde gelişen idyolekt gruplarıdır. Paul, dildeki değişmeyi iki nedene bağlar. Birincisi dildeki doğal bir eğilimin sonucu olan değişme, ikincisi ise bireyin başka bir bireyin idyolektini benimsemesinden kaynaklanan değişmedir.

Saussure dil (langue) ve söz (parole) ayrımıyla yeniagramercilerden ayrılmaktadır. Saussure'e göre dil toplumsal, söz ise bireyseldir. Ancak, Saussure bireysel dilin kaynağı olan dilsel topluluk konusunda somut bir açıklama yapmamaktadır. Dilin eşzamanlı incelemesine ağırlık verirken heterojen bir dil sisteminden söz etmez. Ona göre de dil yapısı homojen bir özellik taşır. Dilin toplumsal bir olgu olarak incelenmesi için önşart onun homojen yapısıdır. Dildeki bütün değişmelerin söz alanında başladığını kabul eder, ancak dil sistemini değiştiren ve değiştirmeyen yenilikleri birbirinden ayırdetmez.

Amerikalı betimsel dilciler dilsel topluluktaki değişkenliğin bilincindedirler, ancak kendilerinden önceki dilciler gibi toplumun heterojen dil yapısına ilgi duymamışlardır. Bloomfield (1933;42–45) iki kişinin – ve belki ayrı zamanlarda aynı kişinin – aynı biçimde konuşmadığına dikkate çekerek bu ayrılıkların dilin tarihinde çok önemli rol oynadığını ileri sürer. Dilbilimcinin araştırmasının bazılarında bu ayrılıkları görmezlikten gelmek zorunda olduğunu, ancak bu

farklılıkları iyi incelemesi gerektiğini söyler. Dilbilimcinin dildeki ayrılıkları bir yana bıraktığı durumda bilimsel araştırmada gerekli olan 'soyutlama' yöntemini kullandığını ileri sürer. Dildeki değişmeyi o da bir başkasının dilsel alışkanlıklarını benimseme mekanizmasına bağlar. Bu örnek almanın yönü modelin 'prestij' durumuyla ilgilidir.

Üretimsel dilbilimciler genelde dildeki değişme konusuna fazla ilgi göstermemişler, dilin homojen yapısının dil incelemesinin tek amacı olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Chomsky'nin dil teorisi "tümüyle homojen bir dil topluluğundaki ideal bir konuşmacı - dinleyici..."nin diline eğilir. (Chomsky, 1965:3) Dil teorisinin temelinde dilin homojenliği görüşü yer alır, dil incelemesinin konusu olan dil yetisi bireye özgüdür. Dil teorisi dilsel toplulukla homojen olduğu sürece ilgilidir. Dilde homojen olmayan değişkenlikler söz alanına girer ve bir dil yetisi teorisinin dışında kalır.

Son yıllarda dili sosyal bir olgu olarak görme eğilimi gittikçe kuvvetlenmektedir. Toplumsal dilbilim konularına ilgi artmakta ve bu bilim dalı dil planlaması, ikidillilik, toplumsallaşma, ve dil-dışı iletişim araçları gibi konuları da içererek sınırlarını genişletmektedir. Sosyal anlam ve dilde değişme konularına da yeni bir ilgi ve değişik bir yaklaşım gelişmiştir.

Sosyo-kültürel etkenlerin dil sistemlerini nasıl etkilediği ve değiştirdiği sorusu önemli araştırma konularından birini oluşturmaktadır. Weinreich, Labov ve Herzog (1968) dildeki değişme süreçlerini ve bu süreçlerin işleyişindeki sorunları incelemişlerdir. Dildeki sistem ile homojenlik arasında bir ilişki olmadığını deneysel kanıtlarla ortaya koymuşlardır. Dil yapısı dilsel topluluktaki kurallı olan değişkenliği içerir. Bu heterojen yapı dilsel topluluğun tüm bireylerince bilinir. Dildeki değişme olgusuna toplumdilbilimsel yaklaşımı uygulayarak dilin bünyesinde varolan değişkenliğin sosyal değerlendirilmesinin değişimin temel nedeni olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dildeki değişimde dilsel ve toplumsal etkenlerin birbiriyle çok yakından ilişkili olduğunu, bu iki yönden yalnız biriyle sınırlanan açıklamaların, ne kadar ayrıntılı olursa olsun, dil davranışının zengin düzenini ortaya koymadığını göstermişlerdir.

2. DİLDE DEĞİŞKENLİK

Lehçebilim dildeki değişkenliği konu alan eski bir dilbilimsel inceleme alanıdır. Tarihsel dilbilim çerçevesinde gelişen lehçebilimin metodları genelde

istatistiksel ve amaç eski dil durumlarını ortaya koymaktır. 19. yüzyılın sonunda ilk sistematik lehçe atlasları hazırlanmaya başlandı⁴. Lehçe araştırmaları dillerin ve lehçelerinin konusulduğu coğrafi bölgeleri alan çalışması yoluyla belirlemeyi amaçlıyordu. Lehçebilimciler farklı coğrafi bölgelerde yaşayan kişilerle konuşarak belirli söyleyiş biçimlerinin kullandığı, ya da belirli dilbilgisel kuralların geçerli olduğu bölgeleri belirlemeğe çalışıyorlardı. Lehçe atlasları, çoğunlukla ses değişmelerini gösteriyordu, bazan da dilbilgisel değişkenlikleri içeriyordu. Bu değişkenlikleri gösteren çizgilere 'izoglos' adı veriliyordu.

Belirli iğkelere bağlı olarak, konuşmacıların ve kullanılan biçimlerin en belirgin örneklerini seçme çabası lehçebilimi sosyal bilimlerin deneysel yöntemlerini en çok kullanan dilbilim dalı haline getirmiştir. Deneklerin genelde değişik yaş gruplarının temsilcileri olmalarına özen gösteriliyordu. Bu değişik yaş gruplarından gelen denekler dildeki söyleyiş ve dilbilgisel değişkenlikleri örnekliyordu. Bu değişkenlik bireylerin toplumdaki prestijli biçimlere olan tutumundan kaynaklanıyordu. Ancak, deneklerin seçimi pek toplumsal ölçütlere göre yapılmıyordu. Araştırma malzemesi anket ve karşılıklı konuşma yoluyla toplanıyordu. Karşılıklı konuşmalar özellikle söyleyiş alışkanlıklarının kaydedilmesinde yararlı oluyordu, ancak lehçebilimciler bu çalışmalarında birçok güçlükle karşılaşılıyorlardı. Bu güçlüklerden en önemlisi deneklerin görüşme ortamında daha resmi bir üslup kullanmalarıydı. Demek ki, bireylerin konuşma biçimleri buldukları ortama göre değişkenlik gösteriyordu.

Lehçebilimciler çok sayıda değerli konuşma malzemesi toplamışsalar da, bu yaklaşımın genelde dilbiliminde ilgi kaybına neden olan bazı yetersiz yönleri bulunmaktadır. (Dittmar, 1980;146-8)

(1) Bu araştırmalar yalnız sesbilim ve dilbilgisi alanlarında kalmıştır.

(2) Dilde değişkenlik yalnız coğrafi koşullara bağlanmıştır. Dilde yenilikler, ayrılık her zaman coğrafi bölgelerle sınırlı değildir. Lehçebilimciler de zamanla dilsel değişkenliğin yalnız coğrafi nedenlerin değil, bir seri etkilerinin (sosyal, ekonomik, vb.) etkileşiminin sonucu olduğunu anlamışlardır.

(3) Lehçebilim dildeki değişkenliği açıklayacak bir teoriyi geliştirememiştir.

(4) Almanca için Wenker'in, Fransızca için Gillieron'un lehçe atlasları gibi. Bkz: Lehmann, 1973; 111-115.

1950'lerden sonra lehçe anket ve görüşmelerinden büyük ölçüde vazgeçildi. A.B.D.'de Labov (1966) ABD'nin lehçe atlasına (Kurath, 1941) ek olarak yaptığı araştırmasında daha önceki pek güvenilir olmayan anket görüşmelerinden çok farklı bir yöntem seçmiştir. Labov daha önceki araştırmalarda olduğu gibi toplumda 'lehçeyi iyi konuşan' bireyleri seçerek dillerinin bazı yönlerini araştırmak yerine, günlük dilde devamlı kullanılan ve en çok toplumsal bilgi taşıyan, kişiler arasında en çok değişkenlik gösteren birkaç sesbirimsel ve dilbilgisel biçimi seçmiş ve bu biçimleri birtakım resmi ve resmi olmayan durumlarda kaydetmiştir. Böylece, lehçe değişkelerinin dağılımı stilistik değişkenlik ve bireylerin sosyal kimliği boyutlarında ele alınınca, lehçe değişkelerinin dağılımının hem sosyal sınıfın ve hem de etnik kimliğin göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Günümüzde, betimsel toplumsaldilbilim lehçebilimin yöntemlerinden bazılarını kullanmaktadır. Bunlardan bazıları anket formları, görüşmeler, inceleme ve denek seçimi alanlarındadır. Son yıllarda sosyal nedenlere bağlı dil davranışını inceleyen lehçe araştırmaları ABD'de 'toplumsal lehçebilim' adıyla sürmektedir. Dildeki değişkenlik sorununa öncekinden çok zayıf bir tutumla yaklaşılmaktadır. Dilde yöresel değişkenliğin yanısıra sosyal, işlevsel, ve mesleki lehçelerin de olduğu anlaşılmıştır. Lehçe incelemelerinde ağırlık dil kullanımında ortak ilke ve kuralları olan bireylerden oluşan dilsel topluluklar ve toplumsal ve kişisel değişkenlik gösteren stiller üzerindedir. Dilde değişimin gerçekleşmesi için değişkenliğin zorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu değişkenlik, etnik kimlik, sosyal sınıf, grup üyeliği, ve kişisel kimlik gibi önemli sosyal alanları ayırdetmektedir. Bu gelişmeler sonucunda dildeki değişkenlik olgusu toplumsal temele dayanan dildeki değişme araştırmalarında önemli bir inceleme konusu olmuştur.

3. DİLLER ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

A. *İki - dillilik ya da iki - lehçelilik durumu* : Weinreich (1953) ve Ferguson'un (1959) teorik çalışmaları 1950'lerden sonra toplumsaldilbilim araştırmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Weinreich (1953) aynı toplumda yanyana konuşulan diller arasındaki etkileşim sorununa eğilmiştir⁵.

İki dilin etkileşimi sonucunda doğan karşılıklı girişim olgusu hem dilin yapısıyla, hem de dilsel olmayan etkenlerle ilgilidir. (Dittmar, 1980, 146-7) Yapıyla ilgili dilsel etkenlerden kaynaklanan girişim iki dilin ses, dilbilgisi ve

(5) Kanada'da İngilizce ve Fransızca'nın; İsviçre'de Almanca, Fransızca ve İtalyanca'nın konuşulması durumları gibi.

sözlük sistemlerinin karşılaştırılmasıyla açıklanabilir. Bireylerin ikinci dilden dilbilgisel öğeleri (sesleri, biçimleri, ve sözleri) kendi ana dillerine alabilecekleri gözönünde tutulursa dilsel girişimin ortaya çıkabileceği açıktır. Bu yolla bir dilden diğerine sesbirimler, dilbilgisel kurallar, ya da sözcüklerin aktarılması doğaldır. Araştırmalar aynı toplumda yanyana konuşulan dillerin uzun süre birbirlerini etkilemeden kalabilmelerinin mümkün olmadığını göstermiştir.

Weinreich (1953; Dittmar, 1980; 148-149'da) ikidillilik durumunda dilsel girişime neden olan dil-dışı etkenlerin önemini vurgulamaktadır. Bu etkenlerden bazılarını şöyle sıralamaktadır: Toplumun sosyo-kültürel yapısı, iki-dilli gruplarda her dilin işlevi, sosyal durum, yaş, cins, ırk, din, kültürel ve etnik grup, yerli ya da göçmen dili, standard dilin resmi dil olması, diller arasındaki etkileşimin süresi, vb.

Weinreich (1953; Weinreich, Labov ve Herzog, 1968; 158-9) iki-dilli, ya da iki-lehçeli dil topluluklardaki dil değişmesini incelerken yalnız yapısal etkenlere eğilmenin ikidillilikteki girişim olgusunu çözemeyeceğini, bir dilden diğer dile girişimin tabiatı, yönü ve derecesinin iki-dilli bireylerin yaşadıkları toplumdaki sosyal ilişkilerle koşullanan dil davranışlarını inceleyerek daha iyi açıklanabileceği sonucuna varır.

B. Karma Diller : Diller arasındaki etkileşim sonucunda ortaya karma diller çıkabilir. Yerli bir halkın ekonomik ve sosyal üstünlüğü olan bir grupta anlaşılabilir çabaları bir karma dilin doğmasına neden olabilir ⁶. Karma dilin oluşma sürecinde değişkenlik büyük boyutlardadır. Bu gibi bir dile katkıda bulunan birkaç dil bulunabilir, ve ortak düzünün ne olduğuna ilişkin iyi belirlenmiş ilkeler henüz oluşmamıştır. Düzeni belirleyen ilkeler yerleştikçe dilde değişkenlik de azalır. (Hymes, 1971; 77-78) Bu durumda değişme yeni dilbilgisel öğelerin oluşmasına değil, dil sisteminin özelliklerini etkileyen ve tanımlayan bir dizi toplumsal etkene bağlıdır. Böyle karma bir dilsel sistemin oluşmasında sosyal işlevlerin etkisinin incelenmesi gerekir. Bu yaklaşım dil yapısındaki değişmeyi toplumsal etkenlerden bağımsız gören karşılaştırmalı metodun yaklaşımıyla taban tabana zıttır. (Blount ve Sanches, 1977; 6)

Karma dillerin incelenmesi dilde değişme sorununa sosyo-dilsel bir yaklaşımın gelişmesinde etkili olmuştur. Karma dillerin oluşmasında olduğu gibi hızlı sosyal ve dilsel değişme devrelerinde sosyal etkenlerin rolü önemli olmuştur.

(6) Avustralya'daki Yeni Gine, Haiti karma dilleri örneklerinde olduğu gibi.

Karma diller dilsel toplulukta konuşulan tek dil olmadığından, bu dillerin yapısının (ve bu yapılardaki değişkenliğin) yaş, kuşak, sosyal durum, eğitim gibi sosyal etkenlerle ilişkisi tek dilli toplumlarda olduğundan daha kolay gözlenebilir. (Blount ve Sanches, 1977;6)

4. DİLİN EVRİMİ

Dilin evrimi konusu çok eski bir tarihe dayanmaktadır. Son yıllarda dilsel insanbilimde bu konuyu bilimsel olarak araştırmak amacıyla ciddi girişimler olmuştur. Hymes (1961) dilde sosyo-tarihsel baskıların sonucu olan değişme olaylarına eğilmiştir. Dildeki değişkenliğin toplumsal organizasyonu ile dilin işlevleri arasındaki bağlantıya dayanan evrimsel yaklaşımı araştırmıştır. Dilin işlevinin her toplumda aynı olmadığını ve bu farkın nedeninin ancak evrimsel bir yaklaşımla anlaşılabilceğini ileri sürmüştür. Dildeki değişik biçimlerin belirli sosyal ve doğal çevrelerde işlevsel değişkenlik gösterdiğini ve bazı dillerin birtakım yönlerden evrimsel açıdan diğerlerinden daha ileri bir aşamada olduğu durumları araştırmanın önemini belirtmiştir. Dillerin tarih boyunca sosyal baskılara konu olduğunu ve bu baskılara reaksiyon olarak yapılan söz seçiminin dilin değişkenlik gösteren yönlerinde olduğunu ileri sürmüştür.

Gumperz (1962) genelde bir toplumun sosyo-kültürel karmaşıklığının o toplumda konuşulan dilin de, özellikle sosyal katılık yönünden karmaşıklığına neden olduğunu belirtmiştir. Bir toplumda ne kadar çok sosyal sınıf varsa, dilde de o ölçü de çok değişkenlik görülür.

Dilin evrimini incelemede yararlı alanlardan biri de dil planlaması olayıdır. Toplumun dilsel kaynakları politik güçlerce kullanılabilir. Ekonomik ve politik durum ve baskılar dilde belirli bir yönde seçime neden olarak dil yapısı ve kullanımında değişmeye yol açabilir. (Blount ve Sanches, 1977; 7)

SONUÇ

Tarihsel dilbiliminin önemli iki konusu olan karşılaştırmalı dil araştırmaları (özellikle karşılaştırmalı metod yoluyla) ve lehçebilimin çözemediği sorunlara eğilen insanbilimciler ve toplum dilbilimciler genelde dil anlayışını ve dilde değişme olgusu görüşlerini önemli ölçüde etkileyen sonuçlara varmışlardır. Karşılaştırmalı metod yoluyla yapılan çalışmalarda dildeki toplumsal temelli nedenlerin incelenmemesi, değişme olgusunun yalnız yapısal etkenlere bağlanması

tarihsel dilbilimcileri sık sık çözemedikleri sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Toplumsal boyutta ele alınınca dildeki değişimin gerçekleşmesi için değişkenliğin zorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu değişkenliğin bir bireyden diğerine aktarılması ise düzenli değişkenlik gösteren heterojen dil sistemine sahibolan bireyler, ya da iki-dilli bireyler yoluyla olmaktadır. Weinreich, Labov, ve Herzog (1968;184) dilde değişimin şu üç aşamada gerçekleştiğini ileri sürerler: (1) Birey değişik biçimi öğrenir. (2) İki değişik biçim bireyin dil yetisinde bir süre birlikte bulunur. (3) Birey bu biçimlerden birini kullanmaz olur. Bu aktarma durumu aralarında çok az yaş farkı olan yaşlı gruplarında görülür. Deneysel araştırmalar çocukların ana babalarının değil, kendi yaşlılarının dil özelliklerine uyduklarını göstermiştir.

Dilsel topluluğun üyelerince önemli olan değişkenlik dilde yerleşmektedir. Dilsel topluluk kavramı şu dört ayrı konuşma biçimini içermektedir. (Dittmar, 1980;158-9) (1) Bölgelerüstü bir iletişim aracı olarak standard dil, (2) Değişik yörelerle ilişkili olan lehçe (diyalekt). (3) Bireylerin toplumdaki durumuyla ilişkili olan sosyal lehçe (sosyolekt). (4) Durum ve konuya bağlı olarak söz seçimini belirleyen işlevsel dil. Bütün bu değişik biçimler dilsel değişkenliği oluşturur. Dilde değişkenlik ne kadar düzenli ve ayırıcı olursa dilsel topluluktaki sosyal sınırları belirtmekte o derece etkili olur. Bir kere başladıktan sonra değişme dil sisteminin yapısını değiştirebilir, ancak değişimin kaynağı sosyo-kültürelidir, yani dilsel topluluğun sosyal kaynaklarına dayanır. Toplumsal değişme, özellikle değişik kültürler arasında etkileşim olduğu durumlarda, iletişim sistemlerini de etkileyerek dilde değişmeye yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ariotto, Anthony. (1972) *Introduction to Historical Linguistics*. Boston.
- Bloomfield, Leonard. (1933) *Language*. New York: Holt.
- Blount, Ben G., Mary Sanches. (1977) *Sociocultural Dimensions of Language Change*. Academic Press.
- Boas, Franz.(1911) *Introduction to the Handbook of American Indian Languages*. BAE Bulletin 40, Washington D.C.: Smithsonian Institution.
- Chomsky, Noam. (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT.
- Dittmar, Norbert. (1980) *Soziolinguistik*. Athenaum Verlag.

- Ferguson, Charles A. (1959) "Diossia", In *Word* 15 (2): 325-340.
- Gumperz, John J. (1962) "Types of Linguistic Communities", In *Anthropological Linguistics*. 4 (1): 28-40.
- Hymes, Dell. (1961) "Functions of Speech: An Evolutionary Approach". In *Anthropology and Education*. Edited by F.C. Gruber. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. (1966) *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics. Washington, D.C.
- Lehmann, Winfred P. (1973) *Introduction to Historical Linguistics*. Holt.
- Paul, H. (1880) *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Halle: Niemeyer.
- Schleicher, August. (1863) *Die Darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft*. Weimar.
- Swadesh, Morris. (1951) "Diffusional Cumulation and Archaic Residue as Historical Explanations", *Southwestern Journal of Anthropology* 7: 1-21.
- Weinreich, Uriel. (1955) *Languages in Contact*. New York: Publications of the Linguistic Circle of New York.
- Weinreich, Uriel, William Labov, and Marvin I. Herzog. (1968) "Empirical Foundations for a Theory of Language Change", in *Directions for Historical Linguistics*, edited by W.L. Lehmann and Yakov Malkiel. University of Texas Press.